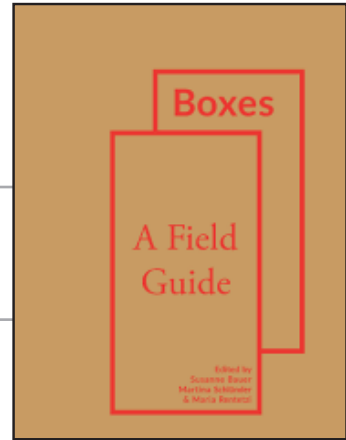

Löytyykö tekniikan olemus laatikoista?

Tuomas Pakarinen¹

Boxes – A Field Guide. Edited by Susanne Bauer, Martina Schlünder & Maria Rentetzi. Mattering Press, 2020.

Boxes – A field Guide (2020) on nimensä mukaisesti opaskirja ”laatikkotutkimuksen” sailoihin. Susanne Bauerin, Martina Schlünderin ja Maria Rentetzin toimittamassa laajassa kokoelmateoksessa on 39 artikkelia, joissa tarkastellaan maailmaa erilaisten laatikoiden ja laatiokoitumisprosessien kautta tieteen ja teknologiantutkimuksen (Science and Technology Studies, STS) näkökulmasta.

Modernin teknologian historian menetelmäfilosofian merkittävin käänne liittyi sosiaalisen rakentumisen omaksumiseen tieteen historian piiristä 1980-luvulla, mutta nyt suunta on päinvastainen: tekniikan tutkimuksesta tieteen historian suuntaan. Kokoelmateoksessa suuri joukko tekniikan historioitsijoita, antropologeja ja sosiologisesti orientoituneita tekniikan tutkijoita on liittoutunut tuomaan teknistä ymmärrystä tieteen historian suuntaan; tarkoituksena on järjestellä ”länsimaalaisia epistemisiä infrastruktuureja” (s. 30) juuriaan myöten – käyttäen laatikoita tutkimusta jäsentävänä tekijänä.

Mitä siis ovat nämä laatikot? Kirjan artikkelien yhteinen fokus on länsimaalaisen epistemologian,² tiedon rakennetta ja luonnetta koskevien käsitysten, historiallinen tarkastelu, ja näistä vapautuminen (s.26). Jaamme jatkuvasti maailmaa ajatuksellisiin lokeroihinsa, kuten Carl von Linné aikanaan teki eläinkunnalle – ja tämä näkyy käyttämistämme esineistä läpi historian. Käytännössä kirjoittajat tarkoittavat tällä ajatuksellisesti verrannollisten yksiköiden sosiaalista rakentumista sekä näiden materialistista olemusta lääkekaappeina, petri-maljoina tai pyhäinjäännösten säilytyslaatikoina.

Kirjan toimittajat avaavat näitä laatikkotutkimuksen tavoitteita *kolmessa* johdannossa. Ensimmäisessä, Martina Schlünderin kirjoittamassa johdannossa laatikkotutkimus on keino käsitellä länsimaalaisen epistemologian piilotettuja säännönmukaisuuksia. Tästä näkökulmasta laatikot nähdään epistemisinä työkaluina, joilla järjestellään ja luokitellaan maailmaa. Tähän luokitteluun ja järjestelyyn taas liittyy *käytäntöjä*, joita voidaan analysoida.

Toisessa, Maria Rentetzin kirjoittamassa johdannossa laatikot esitellään artefakteina, joiden avulla voidaan havainnoida menneitä ja nykyisiä uskomuksia. Tästä lähestymistavasta esimerkki on Emily Brownellin artikkeli (s. 73), jossa hän tarkastelee länsimaalaisia ajatuksia riittävästä suojasta tutkimalla ’Better Shelter’ väliaikaismajoitustuotetta. Samalla tavoin Nils

¹ Kirjoittaja on tohtorikoulutettavana Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa.

² Epistemologia on filosofian osa, jossa tutkitaan käsitteellisin, filosofisin menetelmin tietoa, tiedon mahdollisuutta, luonnetta, alkuperää ja rajoja sekä käsitysten tai teorioiden oikeutusta yleensä. Lisää esim. <https://plato.stanford.edu/entries/epistemology/>

Güttler, Martina Schlünder ja Susanne Bauer (s. 215) tutkivat, kuinka luontoa käsitellään lentokenttien globaalissa maailmassa kuvailemalla eläinten lentorahtia. Yi-Ping Cheng (s. 409) käsittelee artikkelissaan taiwanilaisten uskomuksia puhtaasta vedestä analysoimalla kotitalouksien vesitankkeja. Näissä kaikissa esimerkeissä on Rentetzin mukaan kyse *tavallisen epistemologiasta* (s. 38) eli siitä, miten käyttämämme esineet linkittyvät uusien tietorakennelmien, konseptien ja tutkimussuuntien vakiintumiseen.

Kolmannessa, Susanne Bauerin johdannoissa taas laatikot ymmärretään laajimmassa mahdollisessa merkityksessä, tieteenfilosofiana. Tästä näkökulmasta on mahdollista arvioida laatikoimiskäytäntöjen relaationaalisia ontologioita³.

Loppuosa opaskirjasta koostuu yhdestätoista osiosta, jotka on nimetty hieman epämääräisillä käsitteillä ”Ansa”, ”Hämäys”, ”Aika”, ”Rahti”, ”Musta”, ”Teksti”, ”Jää”, ”Ahdistus”, ”Lukumäärä”, ”Peili” ja ”Työkalu”. Jokaisessa osiossa on kahdesta viiteen alalukua, jotka ovat käytännössä tapaustutkimuksia jostain laatikoimiskäytännöstä. Jokainen alaluku alkaa havaitun laatikon kuvailulla ja määrittelyllä, joista selviää esimerkiksi laatikon mittasuhteet, tarkoituserät, esiintyvyydet, jne. – tämä on selvä leikkimielinen viittaus Carl von Linnén suuntaan. Tätä seuraava essee vastaa käytännössä kysymykseen ”mitä oma laatikkoni kertoo ihmisestä tietyllä historian hetkellä?”. Edellisen kaltaisia itsenäisiä alalukuja on yhteensä 36, ja nämä ovat todellakin itsenäisiä teoksia: opaskirjan esseistejä yhdistävä ainoa punainen lanka on tutkimusmenetelmä.

Opaskirja selventää laatikoimistutkimuksen menetelmää varsin mallikkaasti käytännön kautta alaluvuissa, mutta kirjan sisältö ei kerta kaikkiaan vastaa alkusanoissa ja johdannoissa (1) ja (3) asetettuja tavoitteita. Mikäli lukija ottaa tavoitteet tosissaan, hän joutuu pettymään, sillä alaluvut ovat lähimpänä johdantoa (2). Tämän pettymyksen voi pukea sanoiksi seuraavalla tavalla: *tavallisen epistemologia* laatikoista on verrannollinen kansan psykologian (tai keittiöpsykologian), eli arkikäsitteisiin nojautuvan käyttäytymisen selittämisen, nostamiseen tieteellisfilosofiseksi periaatteeksi. On helppoa uskotella itselleen, että menetelmät eivät kannu sisällään filosofisia periaatteita, mutta näin ei ole: metodologia on filosofian alalaji; menetelmät sisältävät oletuksia todellisuudesta ja tiedon luonteesta. Mikäli halutaan tarkastella (länsimaalaisen epistemologian) verrannollisia ontologioita, jotka rakentuvat laatikoimiskäytäntöjen kautta, niin silloin on ajateltava myös laatikoimistutkimuksen omaa onto-epistemologista sidonneisuutta: laatikoimistutkimus tarvitsee pohjakseen hypoteettisen tai konkreettisen artefaktin. Toisin sanoen artefakti sijaitsee pohjimmiltaan ihmisen mielessä ja todellisessa maailmassa. Laatikko voi olla puhtaasti sosiaalisesti rakentunut esimerkiksi varhaismoderniksi uskomukseksi siitä, että eräät aivorakenteet ova sielun koti (Jameson Kismet Bell, s. 55). Useimmiten artifaktikeskeisyys tarkoittaa kuitenkin materia sidonnaisuutta ajattelun pohjana.

Lisäksi menetelmän artefaktikeskeisyys rajoittaa tekniikan ja tieteen todellisuutta melkoisesti verrattuna ihmiskeskeisyyteen – jos siis kaikessa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ei näe laatikoita. Se taas, kuinka tämä artefakti *selittää* ihmisen ajatuksellisia käytäntöjä tai ’länsimaalaisia epistemisiä infrastruktuureja’, ei ole teoksen luvuissa täsmällistä analyysiä, vaan kerronta jää tältä osin pääosin pinnalliseksi. Opaskirjassa materiaikeskeisyys ja heikko selitysvaikutus johtavat siihen, että johdantojen (1) ja (3) tavoitteet *mystifioidaan* kirjan rakenteiden sisälle, jolloin tutkimuskysymyksiin vastataan ”performatiivisesti” (s. 26).

³ Ontologia on olevaisen perimmäistä olemusta tutkiva filosofian osa. Lisää esim. <https://plato.stanford.edu/search/searcher.py?query=ontology>

Loppuarvioni laatikoimistutkimuksesta on siis seuraava: Yhdessä edellä esitetyt kaksi menetelmän heikkoutta tuovat mieleen lintubongauksen – jota kirjassa (s. 33) pidetäänkin opaskirjojen formaatin esikuvana. Tämän voi tulkita myös analogisena tekijänä, jolloin lintubongaus harrastelijatoimintana on yhtä hyödyllistä biologialle kuin laatikkotutkimus on tieteen ja teknologian historialle ja filosofialle – mutta kukapa voisi kiistää havaintojen empiirisen merkityksen.